

ÇEVRE SORUNLARININ KAYNAĞI OLARAK NÜFUS ARTIŞI MI? TÜKETİM Mİ? NEO-MALTHUSYEN DÜŞÜNCEYE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Doç. Dr. A. Kadir TOPAL*

ÖZET

Bu çalışmada, önce dünya nüfus artışı gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler açısından analiz edilmekte, buradan hareketle nüfus artışının, doğal kaynaklar üzerinde baskı oluşturarak önemli çevresel sorunlar yarattığı yönündeki kuramsal tartışmalar ortaya konmaktadır. Daha sonra ise azgelişmiş ülkelerde yaşanan aşırı nüfus artışı ve yoksulluk gibi olumsuzlukların sebepleri ve gelişmiş dünyada yaşanan tüketim artışı ele alınmaktadır. Buna bağlı olarak, bugün yaşanmakta olan çevresel krizin gerçek sorumlusunun gelişmiş ülkeler olduğu tezi ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus Artışı, Çevre Sorunları, Neo-Malthusyenler, Tüketim, Eşitsiz Tüketim

ABSTRACT

“As A Source Of Environmental Problems Population Growth Or Consumption? A Critical Approach To The Neo-Malthusian View”

The aim of the study is to examine the population growth from the perspectives of developed and underdeveloped countries. To do so, firstly, the impact of the population growth on natural resources creating important environmental problems has been discussed in accordance with the theories in the field. Secondly, the reasons for the growth of population and poverty in underdeveloped countries and the increasing consumption in developed countries are discussed. Finally, the work concludes that the developed nations are responsible for the ongoing environmental crisis in the world.

Key Words: Population Growth, Environmental Problems, Neo-Malthusians, Consumption, Unequal Consumption

GİRİŞ

Yeryüzünde "yaşam" devam ettiği sürece doğaya müdahale kaçınılmazdır. Ancak, insanoğlu sanayi devrimiyle birlikte, doğaya müdahale yeteneğini giderek artırmış ve günümüzde kendi geleceğinin de tehlikede olduğu bir ekolojik kriz ortamı yaratmıştır. İlerleme ve refah adına geliştirdiği yeni teknolojilerle, daha önce görülmemiş biçimde doğayı değiştirme/dönüştürme gücüne ulaşmıştır. Bir taraftan, sanayileşme ve gelişmenin bir gereği olarak inşa ettiği yapay yerleşim alanlarını medeniyet göstergesi olarak sunarken, öte taraftan doğadan kopmuş bir insan neslinin yetişmesine sebebiyet vermiştir. Sadece kendi ihtiyaçlarını gidermek adına, akarsuların yataklarını değiştirmiş, fosil yakıt kullanarak korkunç bir hareket enerjisi üreten demir/çelik yığını makineler ve patlayıcılarla dağları yerinden söküp, denizlerin yüzyıllar boyunca oluşturduğu ve birçok canlıya habitat olan deniz kıyıları ve koylara doldurmuştur. Yeni kaynaklar bulmak için, denizler de dahil, yeryüzünde el değmedik yer bırakmamıştır.

Daha çok üretmek ve daha fazla kâr güdüsüyle, zirai ürünlerle yaşamını sürdüren canlılara savaş açılmış, bu amaçla, doğal metabolizmanın tanımadığı/parçalayamadığı "DDT" gibi bir yığın sentetik kimyasal üretilerek, sözkonusu savaşla hiçbir ilgisi olmayan ve kutuplarda kendi halinde bir yaşam süren pen-guenlerin yaşam döngüleri bile tehlikeye atılmıştır. Kurulan sanayi tesisleriyle, bir yandan kendilerini yenileyebilme kapasitelerine bakmadan doğadan sömürülen hammaddeler nihai mal haline getirilmiş, öte yandan da ortaya çıkan yan ürünlerle ve tüketim sonrası oluşan atıklarla hava, su ve toprak kullanılamaz hale getirilmiştir. Hatta üretim ve tüketim sürecinde ortaya çıkan bu olumsuzluklar görmezden gelinerek, daha çok kar adına sözkonusu süreç mümkün olan en kısa periyotlarda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Zira bu süreçte, daha çok kar getiren daha çok üretim, daha çok tüketimle mümkün olabilmekteydi.

Doğaya ve kendisi dışındaki varlıklara bu bakış açısıyla yaklaşan insanoğlu, sonuçta, küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi/incelmesi, yağmur ormanları başta olmak üzere orman alanlarının kaybedilmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması ve birçok canlı türünün yok olması, toprak ve suların çeşitli ağır metaller/kimyasallarla kirlenmesi, hava kirliliği ve asit yağmurları gibi pek çok çevresel soruna neden olmuştur. Ne var ki konuya ilişkin literatür incelendiğinde, çevre sorunlarının kaynağı olarak çoğunlukla hızlı/dengesiz kentleşme ve çevreye duyarsız sanayileşmenin yanı sıra özellikle dünya nüfusunun hızlı bir artış eğilimi göstermesine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda "Üçüncü Dünya Ülkeleri" olarak da adlandırılan ve Asya, Afrika ve Latin Amerika'da konumlanmış az gelişmiş ülkelerin nüfus artışlarına dikkat çekilmekte, buradan hareketle, çevre sorunları ile nüfus artışı konusunda, etik sınırları da zorlayan

argümanlar ileri sürülmektedir. Buna karşın, gelişmiş dünyanın tüketim konusunda takındığı tavra ilişkin eleştiriler görece cılız kalmaktadır.

İşte bu çalışmada, nüfus artışının doğurduğu sorunları küçümsemeden, çevre sorunu kaynağı olarak gelişmekte olan dünyadaki nüfus artışı yerine, gelişmiş dünyada yaşanan tüketim artışına vurgu yapılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, önce çevre sorunlarının ana kaynaklarından biri olarak sunulan dünya nüfus artışı ele alınmakta, bu bağlamda dünya nüfusunun sayısal özellikleri; yıllara göre artış hızı, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışına ilişkin farklılaşmalar, dünya nüfusunun gelişmiş/gelişmemiş dünya arasındaki dağılımı gibi konular üzerinde durulmaktadır. Daha sonra ise "nüfus artışının çevre sorunlarının ana kaynaklarından biri olduğu tezi" üzerine temellenen görüşlerin ileri sürüldüğü temel argümanlar ele alınmaktadır. Son bölümde ise gelişmiş dünya ile gelişmekte olan dünya arasındaki tüketim farklılığı irdelenmekte, tüketim açısından çeşitli sayısal veriler karşılaştırılarak, "çevre sorunlarının ortaya çıkışına katkısı bakımından tüketim artışının, nüfus artışına oranla daha etkili olduğu" görüşü ileri sürülmektedir.

1. DÜNYA NÜFUSUNUN SAYISAL ÖZELLİKLERİ

Bütün canlıların ortak özelliklerinden biri üreyebilmeleridir. Ancak insan dışındaki canlı toplulukların nüfus artışları ekosistemler tarafından kontrol edilmektedir. İnsan zekası ve ürettiği teknoloji sayesinde böyle bir kontrolün dışında kalmayı başarabilmiştir (Çamurcu, 2005:87). Nitekim, tarihsel olarak incelendiğinde dünya nüfusunun hemen her dönem artış gösterdiği görülmekte, ancak sanayi devrimiyle birlikte sözkonusu artışın katlanarak ilerlediği dikkat çekmektedir. Tablo 1 dünya nüfusuna ilişkin bu değişimi gözler önüne sermektedir.

Tablo 1. Tarihsel Olarak Dünya Nüfusundaki Gelişmeler

Zaman	Dünya Nüfusu ve Yıllık Artışı%	İkiye Katlanma Süresi	Yaklaşık Ort. Ömür
M.Ö 10.000	86 Milyon		20 Yıl
Milad	250 Milyon (% 0.001)	2000 Yıl	
1650	500 Milyon (% 0.05)	1650 Yıl	
1750	730 Milyon (% 0.1)	700 Yıl	35 Yıl
1800	900 Milyon (% 0.3)	400 Yıl	
1850	1.1 Milyar (% 0.5)	240 Yıl	
1900	1.6 Milyar (% 0.10)	140 Yıl	45 Yıl
1950	2.5 Milyar (% 1.1)	70 Yıl	55 Yıl
2000	6 Milyar (% 1.7)	41 Yıl	65 Yıl

Tablo 1'den de görüldüğü gibi, dünya nüfusu başlangıçtan 1800'lere gelineye kadar ılımlı bir artış eğilimi göstermiştir. Ancak bu yıllardan sonra, özellikle sanayileşme devrimiyle birlikte dünya nüfusunun büyümesi hızlanmış ve dünya nüfusunun ikiye katlanma süresi 41 yıla kadar düşmüştür. Bu büyüme dünyadaki ölüm oranlarındaki azalma ve doğum oranlarındaki artma sonucunda gerçekleşmiştir. Ölüm oranlarındaki azalma temel tipta ilerlemeler ve besin üretiminde meydana gelen artışlardan kaynaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ölüm oranının düşmesi hızlanarak devam etmiş ve bu durum nüfus patlaması ile sonuçlanmıştır (Mazi, Tan, 2009:1).

Tablo 2. Yıllara Göre Dünya Nüfusunun Kıtalar Dağılımı (Bin Kişi)

Kıtalar	1950	1975	2000	2010(*)	2025(*)	2050(*)
Afrika	227.270	418.765	819.462	1.033.043	1.400.184	1.998.446
Asya	1.402.887	2.379.374	3.698.296	4.166.741	4.772.523	5.231.485
Avrupa	547.460	676.207	726.568	732.759	729.264	691.048
Latin Amerika ve Karayipler	167.307	323.323	521.228	588.649	669.533	729.184
Kuzey Amerika	171.615	242.360	318.654	351.659	397.522	448.464
Avustralya	12.807	21.286	31.160	35.838	42.507	51.338
Dünya Toplamı	2.529.346	4.061.317	6.115.367	6.908.688	8.011.533	9.149.984

Kaynak: United Nations, 2009:3

(*) Tahmini Rakamlar

Dünya nüfusunun kıtalara göre dağılımını gösteren Tablo 2 ve bu dağılımın oranlarını gösteren Tablo 3 birlikte incelendiğinde, nüfusun genelde gelişmekte olan ülkelerin yer aldığı Asya kıtasında yığıldığı gözlenmektedir, başka bir ifadeyle dünya nüfusunun yaklaşık %60'ının Asya kıtasında yer aldığı görülmektedir. Dünya nüfusuna ev sahipliği yapma bakımından, ikinci sırayı yaklaşık %15'lik oranla, açlık ve yoksullukla gündeme gelen Afrika kıtası almaktadır. Buna karşılık, gelişmiş dünya ülkelerinin yer aldığı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde ise dünya nüfusunun sırasıyla yaklaşık %10 ve %5'i yaşamaktadır. Geçmiş yıllar ve geleceğe yönelik tahminler dikkate alındığında, gelişmiş ülkelerin yer aldığı Avrupa ve Kuzey Amerika kıtalarının dünya nüfusu içindeki paylarının azaldığı, gelişmekte olan ülkelerin yer aldığı kıtaların paylarının ise arttığı dikkat çekmektedir.

Tablo 3. Yıllara Göre Dünya Nüfusunun Kıtalara Dağılımı(%)

Kıtalar	1950	1975	2000	2010(*)	2025(*)	2050(*)
Afrika	8.99	10.31	13.40	14.95	17.48	21.84
Asya	55.46	58.59	60.48	60.31	59.57	57.17
Avrupa	21.64	16.65	11.88	10.61	9.10	7.55
Latin Amerika ve Karayipler	6.61	7.96	8.52	8.52	8.36	7.97
Kuzey Amerika	6.78	5.97	5.21	5.09	4.96	4.90
Avustralya	0.51	0.52	0.51	0.52	0.53	0.56
Dünya Toplamı	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Kaynak: United Nations, 2009:4

(*) Tahmini Rakamlar

Nüfusunun kıtalar arası dağılımına ilişkin yukarıdaki tespitlerden sonra, dünya nüfusuna 1 milyar kişi eklenme süresinin gösterdiği seyir Tablo 4'te verilmiştir. Şöyle ki; 1804 yılından 1922 yılına kadar geçen 118 yıllık bir zaman aralığında dünya nüfusuna 1 milyar kişi eklendiği ve ilerleyen dönemlerde bu zaman aralığının 37, 15, 13 ve 12 yıla kadar azaldığı gözlenmektedir. Sözkonusu yıldan sonra ise dünya nüfusuna 1 milyar kişi eklenme süresinin ılımlı bir artış eğilimine girdiği görülmektedir. Nitekim Tablo 4'te verilen tahmini rakamlar, dünya nüfusunun "1 milyar artma" döneminin, 2013 yılında 14 yıla, 2028 yılında 15 yıla ve 2048 yılında ise 20 yıla çıkacağını göstermektedir.

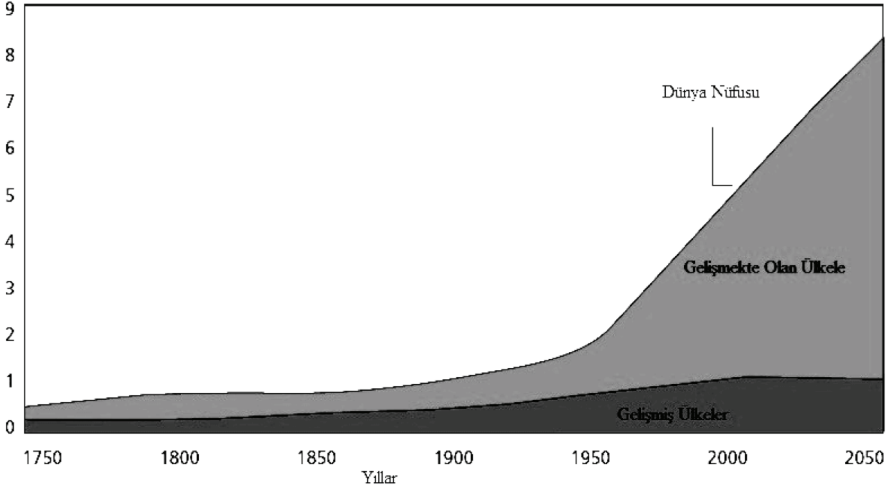
Tablo 4. Dünya Nüfusuna "1 Milyar" Eklenme Süreleri

Yıllar	1 Milyar Eklenme Süresi
1804	-
1922	118 Yıl
1959	37 Yıl
1974	15 Yıl
1987	13 Yıl
1999	12 Yıl
2013 (*)	14 Yıl
2028 (*)	15 Yıl
2048 (*)	20 Yıl

Kaynak: U.S. Census Bureau, 2004:11

(*) Tahmini Rakamlar

Dünya nüfusunun hızlı büyümesinin asıl dikkat çekici yanı; sözkonusu büyümenin esas itibariyle az gelişmiş ülkelerden kaynaklanıyor olmasıdır. Aşağıdaki Grafik 1’de de görüldüğü gibi, özellikle 1950’li yıllarla birlikte az gelişmiş ülkelerde büyük bir nüfus patlaması yaşandığı ve bu eğilimin 2000’li yıllarda da devam ettiği dikkat çekmektedir. Nüfus artışının Az gelişmiş ülkelerde gösterdiği böyle bir eğilime karşın, aynı dönemlerde gelişmiş ülkelerin oldukça düşük nüfus artış eğilimleri yaşadığı görülmektedir.

Kaynak: World Bank Institute, 1999:1

2. NÜFUS ARTIŞINA İLİŞKİN KURAMSAL TARTIŞMA: MALTHUSYEN VE NEO-MALTHUSYEN YAKLAŞIM

Nüfus artışı sorununu bilimsel bir yaklaşımla ilk olarak ele alan bilim adamı İngiliz Thomas Robert Malthus (1766-1864) olmuştur. Bu anlamda Malthus nüfus konusundaki modern düşüncenin zeminini oluşturacak tartışmaların temelini atmıştır denilebilir. 1789 yılında yazdığı "Toplumun Gelecekteki Gelişmesine Etkileri Açısından Nüfus Üzerine Bir Deneme" konulu makalesinde Malthus kısaca şu düşünceleri ileri sürmektedir: "Nüfus geometrik bir dizi şeklinde artarken, gıda maddeleri aritmetik bir dizi şeklinde artmaktadır." Başka bir ifadeyle, nüfus 2, 4, 8...şeklinde artarken, gıda maddeleri 1, 2, 3.... şeklinde artmaktadır. Dolayısıyla, nüfus artışını kontrol altına alacak tedbirler alınmadığında, gelecekte insanlığın açlık tehlikesiyle karşılaşması kaçınılmaz-

dır. Bilindiği gibi, daha sonraları bu teori literatürde "Malthus Teorisi" olarak ün kazanmıştır (Çamurcu, 2005:98; Deniz, 2011:1).

Malthus, nüfusun geometrik, gıda maddelerinin ise aritmetik biçimde artmasının neden olduğu "üretim ve tüketim arasındaki boşluğun" kapatılabilmesi için nüfus artışının "koruyucu" ve "sınırlayıcı" olmak üzere iki şekilde kontrol altına alınabileceğini ileri sürmüştür. Şöyle ki; koruyucu sınırlama bir anlamda aile planlaması olarak düşünülebilir; çünkü kontrolle ve cinsellikten etik nedenlerden dolayı kaçınma yoluyla doğum kontrolü sağlanmış olur. Pozitif kontroller ise savaşlar ve doğal felaketleri içermektedir. Tüketim (nüfus) ile mevcut kaynaklar (gıda maddeleri) arasındaki boşluk olağanüstü bir biçimde arttığında her iki kontrol sistemi de devreye girer ve nüfus gıda maddelerinin gerisinde kalıncaya kadar bu sistemler işlev görmeye devam ederler (Mazı, Tan, 2009:2).

Malthus'un bu iddiaları, o dönemde geçerli olan merkantilist ekonomik mantığın da etkisiyle pek dikkat çekmemiş, hatta nüfus artışı konusunda takınılan bu tavır kötümser bulunmuş ve Malthus felaket tellallığı yapmakla suçlanmıştır (Mazı, Tan, 2009:2).

Malthus'un teorisine ilişkin buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, başlangıçta bu teori çevre sorunlarından duyulan bir kaygıya dayanmak yerine, temelde nüfus artışı karşısında gıda maddelerindeki artışın yetersiz kaldığı ve bunun gelecek dönemde önemli sorunlar yaratacağı fikrine odaklanmaktaydı. Ancak 1960'lı yıllarla birlikte, çevre sorunlarının ağırlaşması ve bu konuda gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde yaşanan bilinçlenme sonucu, dünya nüfusundaki aşırı büyümenin çevre sorunlarının önemli kaynaklarından biri olduğu düşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu durum Malthus'un Teorisi'nin yeniden gündeme gelmesini sağlamış ve ortaya Ehrlich, Meadows, Mesaroviç ve Hardin gibi düşünürlerin önderliğini yaptığı Neo-Malthusyenler adlı yeni bir düşünce ekolü çıkmıştır. Aşağıda bu düşünürlerden Paul Ehrlich'in "Nüfus Bombası" adlı eseri ile Hardin' in "Ortak Malların Trajedisi" ve "Can Kurtaran Sandalı Etiği" konulu çalışmaları ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur.

Neo- Malthusyenlerden Paul Ehrlich'in 1968 yılında yayınladığı "Nüfus Bombası" adlı eseri dünya nüfus artışı konusunda bugün de devam eden tartışmalara neden olmuştur (Ehrlich, Ehrlich, 2009:63). Özellikle 1958 yılından başlayarak gelişmekte olan ülkelerde gıda üretiminin nüfus artışını karşılayamadığını ifade ederek, nüfus patlamasının bir tür kanser olduğunu, tedavisinin doğum kontrolü ile mümkün olabileceğini savunan Ehrlich, tek başına gıda üretimini artırmanın ancak ölümleri geciktirebileceğini ileri sürer. Ehrlich en-

düstriyel devletlerin az gelişmiş dünyada yaşanan nüfus patlamasına duyarsız kalamayacağını, zira bu ülkelerde ortaya çıkacak bir açlığın kendi toplumlarını da vuracağını iddia eder (Ehrlich, 1976:19-20).

Ehrlich'e göre bir beslenme felaketinin kenarında bulunuşumuzun başlıca sebebi, dünyamızdaki insan fazlalığıdır (Ehrlich, 1976:70). Bu sorunun çözümenebilmesi için yapılması gereken şudur (Ehrlich, 1976:91): Doğum kontrolünde başarı sağlanmadan, genel sağlık hizmetlerini iyileştirmek ve bu yolla ölüm oranlarını düşürmenin felakete sonuçlanabileceği topluma iyi anlatılmalıdır. Bu yolla, ölüm kontrolünde olduğu kadar doğum kontrolünde de başarı sağlanmalı ve nüfus artış oranı sıfır ya da sıfıra yakın olmalıdır. Dünya'da yaşanan nüfus patlaması ve onun yaratacağı felaketlere duyarsız kalınamayacağını belirten Ehrlich, şöyle devam eder (Ehrlich, 1976:126): Büyük bir geminin bir tarafında hemcinsimiz olan insanların akıbet ve talihleriyle ilgilenmeden yaşayamayız. Bu gemi batacak olursa, hiç olmazsa bir gün bu görüntüye biz de şahit olacak ve onların korkudan ve açlıktan bağırmaclarını uzaktan bile olsa duyacağız. Devamında Ehrlich şöyle sorar: Elimizde (gelişmiş ülkeler) yiyecek veya gıda maddesi olduğunu gören bu insanlar (az gelişmiş ülkelerin açlıkla boğuşan insanları) uslu duracaklar mı? Yahut kendi hakları olarak telakki edecekleri fazlalığı bizden zorla almaya mı uğraşacaklardır?

Dolayısıyla, Ehrlich bu durumda olan ülkelere yardımın kaçınılmaz olduğunu, aksi halde gelişmiş dünyanın tehlikede olacağını belirtir, ancak, ne yazık ki gelişmiş dünyanın buna yanaşmadığını şöyle anlatır (Ehrlich, 1976:141): Bir zamanların, soyguncu derebeylerinin rolünü devralmış durumdayız. Bizler, seçilmiş bir mutlu azınlık olduğumuzu bilmeliyiz ve her tarafta milyonlarca yıldan beri biriken servetlerden olabildiğince toplamaya gayret ediyoruz. Gelecek kuşaklar ve bizimle aynı dönemde yaşayan hemcinslerimiz umurumuzda mı?

Eleştirel bir gözle bakıldığında, Ehrlich'in az gelişmiş dünyada yaşanan nüfus sorunu karşısında gelişmiş dünyanın duyarsız kalmaması gerektiği yönündeki görüşünü, ağırlıklı olarak "gelişmiş dünyanın güvenlik sorunları"na dayandırdığı anlaşılmaktadır. Daha da ilginç olanı; hangi ülkelere yardım yapılmalıdır? sorusuna, yardıma muhtaç ülkeleri sınıflandırarak cevap vermekte ve askeri tıpta kullanılan seçme yöntemi'ni kullanarak (ki bu yöntemde acil müdahale yapılırsa bile ölecek olan yaralılara değil, müdahale yapıldığında kurtulabilecek yaralılara yönelinir), yardım yapılırsa bile nüfus artışından kaynaklanan sorunların çözümlenemeyeceği Hindistan gibi ülkelere yardım yapılması gerektiğini (Ehrlich, 1976:149) savunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bir sonraki bölümde de inceleneceği gibi, az gelişmiş dünyanın bu gün yaşadığı sorunların birçoğunun temelinde gelişmiş dünyanın geçmişte uyguladığı politi-

kaların olduğunu dikkatlerden uzak tutmaktadır. Örneğin, Hindistan'da bugün yaşanan sorunların temelinde, sömürgeci güç olarak geçmişte İngiltere'nin Hindistan'da uyguladığı politikaların olduğu göz ardı edilmektedir.

Ehrlich'in, çoğunlukla az gelişmiş ülkelerden kaynaklanan dünya nüfus artışına ilişkin görüşlerini bu şekilde özetledikten sonra, konu hakkında çok daha radikal görüşler ileri süren ve Ünder (1996:214)'in deyimiyle Neo-Malthusyenlerin önemli temsilcilerinden olan Garret Hardin'in fikirleri ele alınabilir. Şöyle ki; Hardin, nüfus artışı ve bu artışın başta çevresel sorunlar olmak üzere yarattığı diğer sorunlara ilişkin görüşlerini "Ortak Malların Trajedisi" ve "Cankurtaran Sandalında Yaşama" adlı makalelerinde toplamıştır (Ünder, 1996:215).

Çevreyi "ortak bir mera" olarak aldığı birinci makalesinde Hardin nüfus artışı sorununu temelde refah devleti uygulamalarına bağlar. Zira Hardin'e göre, herkesin istediği kadar çocuk yapabilmesini sağlayan ve bireyin birçok ihtiyacının karşılandığı bu sistemde refah devleti bir ortak mera sistemine benzer. Bu sistemde, her ne kadar bir çocuk bütün toplumun yiyeceğine, suyuna, enerjisine ve maddi kaynaklarına yük olsa da, her bir ana-baba çok çocuk yaparak kişisel güvenliğini ve servetini artırır. Ailenin kazancı kendi payına düşen zarardan çok fazladır (Ünder, 1996:222). Başka bir ifadeyle, nasıl ki bireyler ortak meralardan yaralanırken sadece kendi elde ettikleri yararları düşünüp, aşırı otlatmaya bağlı olarak meraya verdikleri zararları dikkate almazlar ve bu yolla belirli bir süre sonra mera sisteminin çökmesine sebep olurlarsa, refah devletinde de bireyler bir çok hizmetin devlet tarafından karşılanmasını fırsat bilerek çok çocuk yaparlar. Çünkü her çocuk için katlanılması gereken maliyetlerin çoğu devlete yüklenir. Bu maliyetlerden bireyin yüklendiği kısım, bireyin çocuk sahibi olarak elde ettiği kişisel güvenlik ve servet edinme gibi yararlardan çok daha düşüktür. Dolayısıyla refah devletinde çocuk sahibi olmak avantajlıdır.

O zaman nüfus artışı nasıl önlenebilir? Hardin'e göre, eğer refah devleti yerine, "gemisini kurtaran kaptan" ilkesiyle yönetilen bir dünyada yaşasaydık bir ailenin ne kadar çocuk yaptığı kamusal bir sorun olmazdı. Çok çocuk yapan aileler çocuklarına yeteri kadar bakamayacakları için geriye pek az döl bırakacaklardı. "Eğer her aile sadece kendi kaynaklarına dayansaydı, basiretsiz ana-babaların çocukları aklıktan öselerdi ve böylece aşırı üreme tohum sahibini cezalandırırsaydı, o zaman ailelerin çocuk yapmasını kontrol etmek, kamusal bir konu olmazdı. Oysa bugün durum farklıdır. Refah devleti sistemi, bir ortak mera sistemidir. Bu sistemde herkesin istediği kadar çocuk yapma özgürlüğü vardır ve bu özgürlük devletin politik müdahalesi dışındadır. Üstelik bu özgürlük, doğan her çocuğun toplumun kaynaklarında eşit ölçüde hakkı olduğu

inancıyla birleştirilmiştir. Üreme özgürlüğü sonunda toplumun bütün kaynaklarını kurutacak ve herkese yıkım getirecektir. Çünkü refah devleti ya da sosyal devlet, ortak fonlardan onlara kaynak aktarmakta, bu durum da ana-babaları sorumsuzluğa teşvik etmektedir. Ana-babalar "nasıl olsa devlet yardım ediyor" diye daha çok çocuk yapmaktadırlar. Böylece toplumun sırtındaki yük daha da artmaktadır (Ünder, 1996:222-224).

Hardin, temelde refah devleti ya da sosyal devlet uygulamalarına dayanırdığı nüfus sorununun çözümüne ilişkin iki öneri geliştirir (Ünder, 1996:224-227); Birinci çözüm önerisi sosyal devlet ilkesinin korunacağı varsayımı üzerine temellendirilir. Bu durumda, sonuçtan etkilenen insanların çoğunluğunun üzerinde anlaşacağı zorlamalar getirilmelidir. Bu zorlamalar, nüfus planlamasının sadece aileyi ilgilendiren bir iş olmaktan çıkarılmasını ve devlet kontrolü altına alınmasını, bir ailenin kaç çocuk yapacağına ailenin değil, devletin karar vermesini de içerecektir. Yani çocuk yapma özgürlüğü devlet tarafından sınırlandırılacaktır. Bunun için insanlara, toplumun ortak kaynaklarını bekleyen acı son anlatılmalı, insanlar karşılıklı olarak birbirini az çocuk yapmaya zorlamalı, bu şekilde insanlar arası bir çeşit otokontrol mekanizması kurulmalıdır. İkinci çözüm önerisinde ise, refah devleti yerine, klasik liberal devlet konulmaktadır. Böyle bir devlet sisteminde çok çocuklu ailelere toplumun ortak kaynaklarından fon aktarılamayacağından, bu aileler çok çocuğa sahip olmanın bütün yükünü kendi sırtlarında hissedecektir.

Ancak, Hardin'e göre bu sistem de kusursuz değildir ve bazı düzeltmelere muhtaçtır. Şöyle ki; bu sistemin temel kusuru, mirası çocuklar arasında eşit paylaşmasıdır. Dolayısıyla burada yapılacak düzeltme, mirasın çocuklar arasında biyolojik yeteneklere göre paylaşılmasıdır (Hardin, 1968:1247). Fakat bu yapılmaya bile, özel mülkiyet sistemi yine de bir çözümdür. Çünkü, özel mülkiyet sisteminin doğasında adaletsizlik olsa bile, bu sistem "nüfus artışının yol açacağı toptan yıkım"a tercih edilir. Özel mülkiyet sisteminde, çok çocuk yapan ana-babalar ve çocukları sefalete sürüklenirse, durumu iyi olanların onlara karşı acıması, sorumluluk duyması ve üzülmeyecektir. Bu durumda, sokakta dilenen çocuklara karşı insani bir ilgi ve acı duyma gerekemeyecek, onlara "annen baban düşünsün" ya da "annen baban baştan düşünselerdi" denilebilecektir. Şayet bunlar yapılmaz ve ortak mera sisteminde devam edilirse, nüfus artışının kısa ya da uzun vadede toplumun kaynaklarını tüketerek herkes için yıkım getirmesi kaçınılmaz olacaktır.

Daha sonra tartışılacağı üzere, Ortak Malların Trajedisi'nde, nüfus artışı sorununun ortaya çıkış nedenleriyle gerçekte örtüşmeyen tespit ve önerileri süren Hardin, "Cankurtaran Sandalında Yaşama" adlı makalesinde de

benzer öneriler geliştirmekte, gelişmiş dünyanın bugünkü nüfus sorununun ortaya çıkışındaki rolünü göz ardı etmektedir. Aslında, makalenin ilk yayınlanan biçiminde, başlığının "Yoksula Yardım Edilmemesi İçin Savunma" olması, Hardin'in nüfus konusuna ilişkin görüşlerinin gerçeklerle ne kadar da bağdaşmadığının göstergesidir. Şöyle ki; Hardin, "Yoksula Yardım Edilmemesi İçin Savunma" ya da daha sonra yayınlanmış şeklindeki adıyla "Cankurtaran Sandalında Yaşama" adlı çalışmasında, dünyadaki her bir ülkenin, sınırlı taşıma gücü olan ayrı ayrı sandallarda yaşadığını varsayar ve düşüncelerini bu temel üzerinde geliştirir.

Hardin'e göre dünya nüfusunun 1/3'ü, nüfusun geri kalanına oranla daha zengindir, dolayısıyla daha geniş ve rahat olan sandallarda yaşamaktadır. Geriye kalan 2/3'lük nüfus ise yoksul ülkelerdir ve buna bağlı olarak sandalları kalabalık ve gıda maddeleri yetersiz durumdadır. Zenginlerin yaşadığı sandallarda doğum oranı düşük olduğundan nüfus ancak 87 yılda bir iki katına çıkmaktadır. Yoksulların yaşadığı sandallarda ise tam tersi bir durum söz konusudur; doğum oranı yüksek ve nüfus çok daha kısa bir süre olan 21 yılda ikiye katlanmaktadır. Yoksul sandallarında taşıma kapasitesi aşıldığı için birçok kişi denize atlamış ve zengin sandallarına kabul edilme beklentisi içindedir (Bilgin, 2006:107).

Yoksul sandallarından denize atlayarak zengin sandallarına kabul edilmeyi bekleyenlerin durumu karşısında zengin sandallarında yaşayanların, Hardin'e göre üç alternatifi vardır (Bilgin, 2006:107):

- Paylaşma etiğine göre hareket edebilirler, isteyen sandala alınır. Bu durumda, belirli bir zaman sonra taşıma kapasitesi aşılır ve sandal batar. Bu Hardin'e göre "tam adalet, tam felaket" yoludur.

- Taşıma sınırına kadar insanlar kabul edilir. Bu durumda hangi insanların sandala kabul edileceği bir sorundur.

- Üçüncü alternatif olarak hiç kimse sandala alınmayacaktır ki, siyasi mülteciler ile alanında başarılı bilim ve sanat adamlarını sandala almak kaydıyla, Hardin, bu seçeneği savunmaktadır. Sandaldakiler ancak bu yolu seçerek hayatta kalabilirler. Hardin, bu seçeneğin, başka insanlar açlık ve sefalet içindeyken çok iyi olanakları olan bir ülkede yaşadıkları için vicdan azabı çeken "iyi" ve "hümanist" insanlara iğrenç gelebileceğini belirtir ve onlara şu soruyu sorar: "Gelenleri almak istiyorsan, sen in ve yerini gelenlere ver."

Bu saptamalardan sonra, Hardin'in "göçmen politikası" ile ilgili olarak vardığı sonuç şudur (Bilgin, 2006:108): "Hiç kimseyi içeri almayalım, gelenlerin

denizde boğulup boğulmayacağı bizi ilgilendirmez. Üstelik onlara üzülmemiz de gerekmez, çünkü yerimiz yok.”

Hardin, dış yardım konusunda, yani yoksul sandallarının taşıma kapasitelerinin artırılması konusunda da olumsuz bir tavır sergilemektedir. Ona göre, Somali ve Etiyopya gibi ülkelerdeki açlık, nüfusun, ülkenin taşıma kapasitesini aştığını göstermektedir. Kapasitenin aşılması ile nüfusun bir kısmı ölmekte ve böylelikle nüfus taşıma kapasitesinin taşıyabileceği sınıra inmektedir. Doğada geçerli olan bu kural insanlar için de geçerlidir. Dış yardım doğal sürece müdahale demektir. Ona göre dış yardım, denize kum atarak doldurmaya benzerdir (Bilgin, 2006:108). Çünkü dış yardım, yoksul sandalının taşıma kapasitesini yapay olarak artırır. Besin kaynakları artınca doğum oranları yükselir, nüfus çoğalmaya devam eder. Nüfus çoğalınca kapasite yine aşılır, kıtlık ve ölümler yine başlar. Dış yardımın bu kez daha büyük boyutlarda yapılması gerekir. Doğum oranları değişmediği sürece bu böyle devam eder gider. Bu yıl bazı insanları ölüme terk etmek uzun vadede daha çok insanın ölmesini önler (Ünder, 1996:242; Deniz, 2011:2).

Bütün bu önerilerine karşın, Hardin, yoksul ülkelere hiç mi yardım edilmemelidir? sorusunu Ehrlich'in kullandığı yöntemi kullanarak cevaplandırmaktadır. Şöyle ki (Ünder, 1996:243-244); yoksul ülkeler, askeri tıpta kullanılan "seçme yöntemi" kullanılarak, sınıflandırılmalı ve acil müdahale yapılsa bile ölmekten kurtarılamayacak yaralılarda olduğu gibi, gıda yardımı yapılsa bile açlıktan kurtarılamayacak yoksul ülkelere yardım yapılmamalıdır. Şayet yardım yapılacaksa, bunun için, sınıflandırma sonucu belirlenecek diğer bir grup olan "yardım edildiğinde kurtarılabilecek olan ülkeler" tercih edilmelidir. Geriye kalan son yoksul ülke grubu ise yardım yapılmaya bile yaşayabilecek ülke grubudur ki, bu ülkelere asla yardım yapılmamalı, yapılmakta olan yardımlar da kesilmelidir.

Tartışmanın başlatıcısı olarak Malthus ve devam ettiricileri olarak Ehrlich ve Hardin'in nüfus artışı ve çevre sorunları bağlamında ileri sürdüğü düşünceler bu şekilde ortaya konulduktan sonra, bu tartışmaların zeminini oluşturan "aşırı nüfus artışı, doğal kaynaklar üzerinde yarattığı baskı yoluyla önemli bir çevre sorunu kaynağıdır" fikrine ilişkin eleştirel bakış açılarına geçilebilir.

3. DOĞAL KAYNAKLARI KİM BASKILIYOR? NÜFUS ARTIŞI MI? TÜKETİM ARTIŞI MI?

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, nüfus artışının, doğal kaynaklara aşırı yüklenme yoluyla, çevre sorunlarının en önemli sebebi olduğu görüşü savunulmakta ve çözüm olarak yoksul ülkelerdeki nüfus artışı-

nın durdurulmasının kaçınılmaz olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, bir bakıma aşırı nüfus artışına dayalı yoksulluk sorununun, yoksulların ortadan kaldırılmasıyla çözümlenebileceği savunulmaktadır. İleri sürülen argümanlarla, yoksul ülkelerin aşırı nüfuslarıyla birlikte dünyanın kıt kaynaklarını tükettikleri fikrine felsefi-etik bir temel oluşturulmaktadır. Dünyanın bugünkü haline gelmesinden asıl sorumlu olan, dünyanın kaynaklarını hoyratça tüketen gelişmiş kapitalist dünya olmasına rağmen, sorunun nüfus artışı olduğu fikri az gelişmiş dünyaya ihraç edilmeye çalışılmaktadır (Deniz, 2011:1-2). Ülkelerin taşıma kapasitelerinin aşılmasına neden olan nüfus artışı ile çevre sorunları arasında böyle bir ilişkiye vurgu yapan ve çözüm olarak nüfusun azaltılması gerektiği tezini ileri süren bu anlayışa yöneltilebilecek eleştiriler iki grupta toplanabilir.

İlk olarak, daha önce çeşitli istatistiklerle de ortaya konduğu gibi, dünya nüfus artışının büyük bir bölümü, az gelişmiş ülkelerden kaynaklanmaktadır. Hardin'in iddialarının aksine, bu ülkelerde refah devleti uygulamalarından söz etmek mümkün değildir. Refah devleti uygulamalarının yer aldığı gelişmiş ülkelerde ise nüfusun artması bir yana azalma eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Ayrıca, yapılan tartışmalarda az gelişmiş ülkelerin bugün yaşadığı aşırı nüfus artışının temel dinamikleri olan, fakirlik, yoksulluk ve eğitimsizliğin ortaya çıkışında, geçmişte kendilerine uygulanan sömürgeci politikaların rolü göz ardı edilmektedir. Oysa, Afrika açısından bakıldığında, açlık ve yoksulluğun temelinde Batılı sömürgeciler var. Başka bir ifadeyle, yeryüzünün en verimli topraklarına sahip olan Afrikalıların bugün açlıkla karşı karşıya kalmalarının nedeni Batılıların bitmek tükenmek bilmeyen sömürgeci hırslarıdır. Sömürgeciler bir taraftan ele geçirdikleri ülkelerin doğal kaynaklarını kendi ülkelerine aktarırken, diğer yandan da köleliği sistemleştirerek, sıradan bir ticaret haline getirdiler. Araştırmacı Alain Coutte'un 18 Şubat 2006 tarihinde Paris'te düzenlenen konferansta açıkladığı rakamlar bu bakımdan ibret vericidir. Araştırmacıya göre Atlantik hattında 15. ile 19. yüzyıllar arasında yapılan köle ticaretinde mağdur olan Afrikalı sayısı 60 ile 184 milyon arasında değişmektedir (www.tarim.org.tr/haber/yazdir.asp?ID=7883). S. Amin'in de belirttiği (1997:182) gibi, "gezegenimizin belirli bölgeleri başka bir bölgelerin yararı için yağma edilmiştir.

P. Harrison, sömürgecilik ve bugünkü az gelişmiş dünyanın durumu arasındaki ilişkiyi şöyle özetlemektedir (Harrison, 1990:36; Harrison, 1993:148): Üçüncü Dünya'nın bugün yaşadıklarının kökeni sömürgecilik günlerine dayanmaktadır. Şöyle ki; dünün sömürgeci, bugünün ise sanayileşmiş ulusları geçmişte nereye gittilerse orada yerli sanayinin köküne kibrit suyu döktüler, insanları kendi ürünlerini almak için zorladılar. Üçüncü dünya insanların

özgüvenlerini yok ettiler ve kendi endüstrileri için neredeyse bir hammadde durumuna getirdiler. Bazı ülkelerde kendi çıkarlarına uygun ürünlerin yetiştirilmesi için insanları zora koştular. Örneğin, Sahel'de pamuk yetiştirilmesi için Fransa'nın, Endonezya'da şeker kamışı yetiştirilmesi için Hollanda'nın yoğun baskıları oldu. Böylece sömürdükleri ülkelerin en iyi tarım arazilerini, o ülke insanının gıda ihtiyacını karşılayacak yiyecekleri üretmek için değil, Batı pazarında para eden pamuk, şeker pancarı gibi ürünlerin yanı sıra tütün, kahve, kakao ve çay gibi ürünlerin üretilmesine tahsis ettiler. Başka bir ifadeyle sömürgeleştirdikleri ülkelerde insanların, topraklarını kendileri için en faydalı olacak şekilde ekip biçme haklarını ellerinden aldılar. Bazen geniş arazi parçalarını düşük fiyattan kapattılar ya da hiç para ödemediler. Bu alanlarda yöre halkını karın tokluğuna çalıştırdılar. Bu yoldan bugün de hükmünü sürdüren dünya ekonomik düzenini inşa ettiler.

Öte yandan, sömürgelerde Batı'nın kentlerine benzer yeni kentler inşa ettiler. Bu kentler ait oldukları koloninin kanını emip, Batı'ya pompalayan birer merkez olarak görev yaptılar, hızla gelişip büyüdüler. Sömürü düzeninin bir parçası olan bu sülük kentler, günümüzün patlamaya hazır bombalarıdır. Etrafları gecekondularla çevrilmiş olan bu çağdaş kentler, kırsal kesimde yaşayan insanları hala bir "sifon" gibi kendine çekmektedirler. Sömürgeciler bu arada kendi tekniğini ve teknolojisini de getirerek, teknolojik açıdan da kendine bağımlı bir Üçüncü Dünya yarattılar (Harrison, 1990:36-37).

Kendilerini anlayıp, kendi arzularına hizmet edecek yönetici ihtiyacını giderebilmek için Batı tarzı eğitimi empoze ettiler. Bu eğitimden geçen insanları kendi amaçlarına erişebilmek için kullandılar. Bunlar bir taraftan Batının ölçülerine göre eğilip biçimlendirilirken, bu yoldan kendi öz kültürlerine ve toplumlarına da yabancılaştırılıyorlardı. Böylece kendilerinden beklenen fayda katlanmış oluyordu. Bu ülkelerin çoğunda, yaşam biçimi, tüketim alışkanlıkları gibi açılardan halktan kopmuş yöneticiler kendi halklarını bir sömürgeyi yönetiyormuş gibi yönettiler. Batı, Üçüncü Dünya'dan çekilirken, kurduğu yeni devletlerin sınırlarını gerçeklere dayandırmadı ve yapay sınırlar oluşturuldu. Bu yolla, daha işin başında bu gencecik devletler arasında sınır anlaşmazlıklarının çıkması ve bu durumdan Batı'nın yeni kazançlar elde edebilmesi garantiye alınmış oldu (Harrison, 1990:37).

Forbes (2009:55) ise Batının bu sömürgeleştirme politikalarının, bugünkü modern Batının oluşturulmasında gereksinim duyulan ucuz işgücü ve finansal kaynakları sağladığını belirtmekte ve sömürgeciliğin sırrının fethedilen halkları düşman guruplara bölerek, başlarına, ezilmekte olan yurttaşlarını öldürmeye, denetim altında tutmaya ve baskılamaya hazır "elitler" koymak olduğunu ifa-

de etmektedir. Bu bağlamda Forbes, az gelişmiş dünyadaki, kendi halkından gelir düzeyi, yaşam biçimi ve tüketim gibi açılardan kopmuş yerel elitlerin sömürgecilik döneminin eseri olduğunu vurgulamaktadır. Benzer biçimde Amin (1997:114-133), eski sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasının bu ülkelere herhangi bir değişiklik getirmediğini, Afrika hükümetlerinin eski sömürgeci yabancı hükümetlerle aynı görevleri yerine getirdiğini belirtmekte ve şöyle devam etmektedir: Üçüncü Dünya burjuvazileri, başka bir perspektifin farkında değil, Batı tüketim modelini kopya ediyorlar, okulları batı teknolojilerine eşlik eden iş örgütlenmesi modellerini yeniden üretiyor.

Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde, çevre sorunları bağlamında, nüfus artışını gerekçe göstererek az gelişmiş dünyayı mahkum etmek, tarihin hiçbir döneminde refah devleti politikaları ile tanışmamış bu ülkeleri, bu politikaları uygulayarak nüfus artışına sebep oldukları gerekçesiyle suçlamak, yoksulluk ve açlık nedeniyle ölümleri doğal karşılamak ve bu konuda herhangi bir vicdani sorumluluk duygusuna kapılmanın anlamsız olduğunu savunmak mümkün görünmemektedir. Nitekim Vltchek (2010:23) bu ülkeleri Batı emperyalizminin geri bıraktığı ülkeler olarak tanımlamaktadır. Amin (1997:149-150), sermayenin yayılışını ifade etmek üzere, merkez-çevre kavramlarını kullanarak, sömürgecilik döneminde, yeni bir uluslararası işbölümünün oluştuğunu ve çevreden ucuz hammadde, gıda maddesi ve ucuz işgücü sağlayan merkezin, bu yolla sermaye birikimini hızlandırdığını ifade etmektedir. Yani Amin, gelişmiş dünyanın bugünkü gelişmişlik seviyesini az gelişmiş dünyaya borçlu olduğunu ifade etmektedir. Ünder (1996:242) ise Hardin'in "dış yardımın yoksul sandallarının taşıma kapasitesini yapay olarak artırıp, tekrardan nüfus artışına sebep olacağı, dolayısıyla bu ülkelere yardım yapılmaması gerektiği" önerisini şu şekilde eleştirmektedir: Sömürgeciliğin yoksul sandallarının taşıma kapasitesini yapay olarak nasıl azalttığını ve hala yoksul sandallarındaki kaynakların zengin sandallarına nasıl aktarılmakta olduğunu görmezden geliyor.

İkinci olarak, dünya kaynaklarının bölüşümü ve tüketimi açısından baktığımızda da, çevresel sorunların kaynağı olarak az gelişmiş dünyadaki nüfus artışını tek başına suçlu göstermek mümkün gözükmemektedir. Şöyle ki, Dünya Bankası'nın 2005 yılı Dünya Kalkınma Göstergelerine göre toplam özel tüketimin %76.6' sının dünya nüfusunun en zengin %20'lik kesimi tarafından, %1.5'lik kısmının ise en fakir %20'lik kesim tarafından gerçekleştirildiği, geriye kalan %60'lık nüfus dilimine toplam tüketimin %21.9'nun kaldığı dikkat çekmektedir. (http://translate.googleusercontent.com/translate_c?hl=tr&sl=en&tl=tr&u=http://www).

Gorbaçov (1993:35) ise bugün en gelişmiş dünyada yaşayan 1 milyar

tuzu kuru insanın tüm zenginliğin %60'ına, az gelişmiş ülkelerde yaşayan 3.5 milyar insanın ise %20'sine sahip olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, bugün yaşamakta olan çevresel krizin nedenlerini, kültürleri ve gelenekleri ortadan kaldırılmış, insan gücü dahil doğal kaynakları sömürülmüş, bunlara bağlı olarak da açlık, yoksulluk ve eğitimsizliğe mahkum edilmiş az gelişmiş dünyaya yüklemek yerine, gelişmiş dünyada yaşanan tüketim kültürünü sorgulamak daha mantıklı görünmektedir. Zira tüketim artışı nüfus artışının çok daha önünde gitmiş, 1960 yılında 4.8 trilyon dolar olan toplam küresel tüketim harcamaları 2000 yılında 20 trilyon doları bulmuştur (Gardner ve diğ., 2004:5). 1960-2000 döneminde nüfus iki kat artarken tüketim dört kat artmıştır (El Sabah, 2007:68). Küresel Ayak İzi Ağının verileri gösteriyor ki, gelişmekte olan ülkeler birden Amerikan yaşam tarzını benimseseler, kullanacakları ürünler için gerekli kaynakların bulunması ve atıkların ortadan kaldırılabilmesi için dünya gibi dört gezegene daha ihtiyaç duyulurdu. Kaldı ki dünya nüfusunun yarısı yoksul bir hayat sürerken, gezegenin taşıma kapasitesi %40 aşımış durumdadır (Graaf, 2010:294).

Dünya Gıda ve Tarım Örgütü'nün 2010 yılı verilerine göre, bugün dünyada; 19 milyonu gelişmiş ülkeler, 37 milyonu yakın doğu ve kuzey Afrika, 53 milyonu Latin Amerika ve Karayipler, 239 milyonu Sahra-altı Afrika ve 578 milyonu Asya Pasifikte olmak üzere toplam 925 milyon insan açlık çekmektedir (<http://.worldhunger.org/article/Learn/world%20hunger%20facts%20202002.htm>). Büyük çoğunluğu az gelişmiş ülkelerde olmak üzere, dünyada 1.4 milyar insan, Dünya Bankası'nın yoksulluk sınırı olarak kabul ettiği 1.25 \$'ın altında günlük gelir elde edebilmekte ve bu gelirle hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Günlük elde ettiği gelir 2 \$ veya daha az olan insan sayısı ise 2.6 milyarı bulmakta, bu rakam neredeyse dünya nüfusunun yarısını oluşturmaktadır (http://translate.googleusercontent.com/translate_c?hl=tr&sl=en&tI=tr&u=http://www...).

Buna karşın, gelişmiş dünyada tüketim harcamalarının büyük bölümü konfor ya da hayatta kalabilmek için gerekliliği tartışılabilir olan ama yaşamı daha keyifli hale getiren ürünlere yapılmaktadır. Şöyle ki; 1998 yılı rakamlarıyla dünyada makyaj malzemesine 18 milyar \$, parfüme 15 milyar \$ ve deniz seyahatlerine 14 milyar \$ harcanmıştır. Ayrıca aynı yılda dünya alkol ve sigaraya 155 milyar \$, narkotik maddelere 400 milyar \$ ve askeri harcamalara 780 milyar \$ para harcanmıştır. Sadece Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde evde beslenen hayvan mamalarına 17 milyar \$, Avrupa'da ise dondurmaya 11 milyar \$ harcama yapılmıştır. Oysa dünya genelinde tüm kadınların üreme sağlığını korumak için 12 milyar \$, açlığın ve yetersiz beslenmenin sona erdirilmesi için 19 milyar \$, evrensel okur-yazarlık için 5 milyar \$, herkese te-

miz içme suyu için 10 milyar \$ ve her çocuğun aşılınması için 1.3 milyar \$'lık kaynak gerekmektedir (http://translate.googleusercontent.com/translate_c?hl=tr&sl=en&tl=tr&u=http://www...).

Dünyada, 270 milyonu ABD ve Kanada, 350 milyonu Batı Avrupa, ve 120 milyonu Japonya'da olmak üzere, toplam 1.7 milyar insan (%27) tüketim toplumu haline gelmiştir. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşayan %12'lik kesim dünyadaki toplam tüketim harcamalarının %60'ını yapmakta, Güney Asya, Orta ve Güney Afrika'da yaşayan ve dünya nüfusunun 1/3'ünü oluşturan kesim ise tüketim harcamalarının ancak %3.2'sini yapabilmektedir (Gardner ve diğ., 2004:5-6). Dünya nüfusunun %15'ini oluşturan ABD, Kanada, Avustralya, Japonya ve Batı Avrupa yıllık alüminyum üretiminin %61'ini, kurşunun %60'ını, bakırın %59'unu, çeliğin %49'unu kullanmaktadır. Kişi başına bakıldığında, ortalama bir ABD'li yılda 22 kg alüminyum kullanırken, bir Hintli 2 kg, bir Afrikalı ise 1 kg kullanmaktadır. Dünya nüfusunun yalnızca %5'ini barındıran ABD kömür gibi fosil yakıtların %25'ini, petrolün %26'sını ve doğal gazın %27'sini kullanmaktadır. Afrika'da yıllık 1 kg kağıt tüketilebilirken, ABD'de 300 kg tüketilmektedir (Gardner ve diğ., 2004:11). Ortalama bir ABD'li, ortalama bir gelişmekte olan ülke vatandaşından 50 kat daha fazla çelik, 56 kat daha fazla enerji, 170 kat daha fazla kauçuk kağıt, 5 kat daha fazla tahıl tüketmekte, 24 Afrikalı ancak bir ABD'li kadar doğal kaynak kullanmaktadır (<http://www.tudef.org.tr/index.php?aid=125>). Tipik bir Amerikalı tüketici, Tanzanyalı'dan 61 kat, Meksikalı'dan 17 kat ve Etiyopyalı'dan yüzlerce kat daha zengin durumdadır (Odabaş, 1999:182). Dünyadaki zengin ülkeler, yoksul ülkelerdeki insanlara oranla 40 kat daha fazla tüketmektedir. Bu tüketim büyüklüğüne göre Kuzeydeki gelişmiş ülkelerde yaşayan ortalama büyüklükteki bir ailenin 80 çocuğu var demektir ve bu tüketim miktarı 32 milyar yoksulun tüketimine eşdeğerdir (Deniz, 2011:4).

Çok tüketim demek, üretim ve tüketim sürecinde ortaya çıkan daha çok atık ve daha çok doğal kaynak kullanımı, bu durum ise daha çok çevre kirliliği demektir. Bu noktada şu soru akla gelmektedir: Sorun aşırı artmak mıdır? Yoksa aşırı atık mıdır? (Deniz, 2010). Yukarıdaki açıklamalara dayanarak bu soruya verilebilecek doğru cevap; nüfus artışı önemli bir sorun olmakla birlikte, dünyada yaşanan çevresel krizin sorumlusunun aşırı tüketim olduğudur. Başka bir ifadeyle gelişmiş tüketim toplumları daha çok üreterek ve daha çok tüketerek bugünkü çevre sorunlarının ortaya çıkışına önemli katkı yapmışlardır. Örneğin, bugün ABD dünya katı atıklarının %50'sini üretmektedir (Demirer ve diğ., 1999:96). Assodourian (2010:8) da dünya nüfusunun %7'sini oluşturan 500 milyon insanın karbondioksit salınımının %50'sinden, en yoksul 3 milyar insanın ise sadece %6'sından sorumlu olduğunu, buradan yola çıkarak,

aslında çevre sorunlarının büyük bölümünden zenginlerin sorumlu olduğunu savunmaktadır. Assodourian'a göre dünya nüfusu dengelense bile tüketim böyle devam ettiği sürece çevresel sorunlar bitmeyecektir.

Dolayısıyla Batılı yaşam tarzı, tüketimi körükleyerek önemli çevresel sorunlara kaynaklık etmekte, bu yönüyle de sürdürülebilir görünmemektedir. Yapılması gereken, bir yandan gelişmiş dünyada yaşanan tüketim çılgınlığından vazgeçmek ve sürdürülebilir bir kaynak kullanımı sistemine geçmek, diğer yandan da azgelişmiş dünyada yaşanan aşırı nüfus artışını besleyen yoksulluğu ortadan kaldırmak ve doğum oranlarının düşmesini sağlayacak kalkınma düzeylerini yakalamalarına yardımcı olmaktır. Bunun için de gelişmiş dünyanın hatırı sayılır biçimde küçülmesi gerekmektedir (Costanza ve diğ., 2010:145). Aslında bu küçülme gelişmiş dünya için bir zorunluluktur. Zira, bugün dünyada bulunan 1.6 milyar "obez"ın (Bates, Hemenway, 2010:81) çoğunluğu gelişmiş dünyadadır ve bu durum bazı ülkelerde neredeyse bir norm haline gelmiştir (Bortz, 2010:236).

SONUÇ

Nüfus artışı ile ilgili literatür incelendiğinde, özellikle azgelişmiş ülkelerde yaşanan nüfus artışının doğal kaynaklar üzerinde önemli baskılar yarattığı, bunun da çevresel sorunlara kaynaklık ettiği savunulmaktadır. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak ise azgelişmiş ülkelerdeki nüfus artışının sıfırlanması gerektiği ileri sürülmekte, hatta "Neo-Malthusyenler" olarak bilinen düşünürlerce daha radikal öneriler savunulmaktadır. Şöyle ki; nüfus artışı sorunu yaşayan ve buna bağlı olarak açlık ve yoksulluk gibi sorunlarla boğuşan azgelişmiş ülkelere yardım edilmemesi gerektiği önerilmekte, bu durumdaki ülkelere yardım yapmanın açlık dolayısıyla öleceklerin ölümlerini ertelemek anlamına geleceği iddia edilmektedir. Bu düşünürlere göre yapılması gereken "aşırı nüfus artışı ile ülkelerinin taşıma kapasitelerini aşan ülkeleri" kaderi ile baş başa bırakmak, yani ölüme terk etmektir. Bu yolla nüfus azalacak ve ülkenin taşıma kapasitesi seviyesine düşerek sorun doğal bir şekilde çözümlenmiş olacaktır. Gelişmiş ülkelerin bu durum karşısında herhangi bir vicdan muhasebesine girmesi gereksizdir. Mutlaka yardım yapılacaksa bile belirli şartları sağlayan ülkeler tercih edilmelidir.

Azgelişmiş ülkelerde yaşanan nüfus artışı önemli bir sorun olmakla birlikte, sorunun çözümüne ilişkin yukarıda sıralanan öneriler kabul edilebilir değildir. İlk olarak, nüfus artışı ile yoksulluk arasındaki doğrusal ilişki çok iyi bilinmemektedir. Yani yoksulluk arttıkça üreme eğilimi de artmaktadır. Azgelişmiş ülkelerin bugün yaşadığı yoksulluğun temelinde ise kendilerine uygulanan sömürgeleştirme politikaları yatmaktadır. Başka bir ifadeyle, gelişmiş ülkelerin, geçmişte

sömürgeleştirdikleri bu ülkelerin yoksul kalmalarında ve bunun bir yansıması olarak nüfuslarının aşırı artmasında büyük sorumlulukları vardır. Dolayısıyla etik açıdan bakıldığında, sorunun çözümlenmesi gelişmiş ülkelerin görevidir.

İkinci olarak, doğal kaynakların sömürülmesi ve bu yolla çevre krizinin yaratılması gelişmiş ülkelerin işidir. Gelişmiş ülkelerde, sürekli üretmek ve bunun sağlanabilmesi içinde sürekli tüketmek üzerine kurulu bir ekonomik sistem egemendir. Bu sistemde tüketiciler reklamlar yoluyla manipüle edilmekte, tüketim mutlu olmanın "biricik" yolu olarak tanıtılmaktadır. Bu anlayışın sonucu olarak da doğal kaynaklar üzerinde önemli baskılar kurulmaktadır. İşte bugün yaşanmakta olan çevresel krizin sebeplerini bu bakış açısında aramak gerekir. Zengin ülkelerdeki insanlar, yoksul ülkelerde yaşayanlara oranla 40 kat daha fazla tüketmektedir. Bu tüketim eşitsizliği dikkate alınarak bir hesaplama yapıldığında, gelişmiş ülkelerde yaşayan bir ailenin 80 çocuğu var demektir ki, bu 32 milyar yoksulun tüketimine eşdeğerdir.

O zaman gelişmiş ülkelerin yapması gereken, bir yandan azgelişmiş ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olacak politikalar geliştirmek ve bu yolla nüfus artış hızlarının düşmesine katkıda bulunmak, bir yandan da kendi tüketim seviyelerini sorgulayarak daha sürdürülebilir bir düzeye indirmektir.

KAYNAKÇA

Amin, S., (1997). Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme, Çev: Semih Lim, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Assodourian, E., (2010). Tüketici Kültürlerinin Yükselişi ve Düşüşü, Çev: Dost Körpe, Dünyanın Durumu 2010 İçinde, Tema&İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Bates, A., Hemenway, T., (2010). Tarımdan Permakültüre, Çev: Dost Körpe, Dünyanın Durumu 2010 İçinde, Tema&İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Bilgin, H., (2006). Eko-Faşizm, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bortz, W., (2010). Sağlık Hizmetlerini Baştan İcat Etmek: Panacea'dan Hygeia'ya, Çev: Dost Körpe, Dünyanın Durumu 2010 İçinde, Tema&İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Costanza, R., Farley, J., Kubiszewski, I., (2010). Dolu Bir Dünyada Kuruşları Yaşama Uydurmak, Çev: Dost Körpe, Dünyanın Durumu 2010 İçinde, Tema&İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Çamurcu, H., (2005). Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Haziran-Aralık.

Demirer, G.N., Demirer, T., Doğmuş, O.E., Duran, M., Görgün, T., Hünler, K., Özbolat, N.K., Özbudun, S., Orhangazi, Ö., Yapıcı, K., (1999). "YDD" Kısacasında Çevre ve Kent, Ütopya Yayınları, Ankara.

Deniz, G.,(2011). Yoksulluğun Sınıfsal Arka Planında Ekolojistler Ne Diyor?, http://www.ekolojistler.org/index2.php?option=com_content&task=view&id=104&

po...24.01.2011

Ehrlich, P.R., (1976). Nüfus Bombası, Çev: Nurullah İ. Tolon, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Ehrlich, P.E., Ehrlich, A.H., (2009). The Population Bomb Revisited, The Electronic Journal of Sustainable Development, 1(3),.

El Sabah, M., (2007). Tüketim Cumhuriyeti, Truva Yayınları, İstanbul.

Forbes, J.D., (2009). Kolomb ve Diğer Yamyamlar, Beyaz Yağmacılığın Gölgesinde Sömürü ve Emperyalizm, Çev: Işıl Özbek, Kalkedon, İstanbul.

Gardner, G., Assodourian, E., Sarin, R., (2004). Günümüzde Tüketim, Çev: Ayşe Başçı Sander, Dünyanın Durumu 2004 İçinde, Tema Vakfı Yayını, İstanbul.

Gorbaçov, M., (2003). Yerküre Manifestom, Çev: Ömer Faruk Turan, Babiali Kültür Yayınları, İstanbul.

Graaf, J.D., (2010). Sürdürülebilirliğe Götüren Bir Yol Olarak Çalışma Saatlerini Azaltmak, Çev: Dost Körpe, Dünyanın Durumu 2010 İçinde, Tema&İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Hardin, G., (1968). The Tragdy of Commons, Science, New Series, Vol:162, December.

Harrison, P., (1990). 3. Dünyanın Batılılaştırılması, Çev: Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul.

-----, (1993). 3. Dünya ve Ekoloji, Çev: Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul.

Mazi, F., Tan, M., (2009). Nüfus Artışı, Kaynak Tüketimi ve Çevre, Mevzuat Dergisi, Sayı:136, Yıl:11, Nisan 2009.

Odabaş, Y., (1999). Tüketim Toplumu-Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

United Nations, (2009). World Population Prospects: The 2008 Revision, Volume 1: Comprehensive Tables, New York.

US Census Bureau, (2004). Global Population Profile: 2002, International Population Reports, Issued March.

Ünder, H., (1996). Çevre Felsefesi, Doruk Yayıncılık, Ankara.

Vltchek, A., (2010). Küresel Terör, Sömürgeleşme ve Batı Yalanları, Bilim+Gönül Yayınları, İstanbul.

World Bank Institute, (1999). The World and Russia, Materials for Reflection and Discussion, St. Petersburg.

İnternet Kaynakları

URL, Afrika'yı Batının Hırsı Bitirdi, www.tarim.org.tr/haber/yazdir.asp?ID=7883. 05.11.2010.

URL, Poverty Facts and Stats, http://translate.googleusercontent.com/translate_c?hl=tr&sl=en&tl=tr&u=http://www...07.12.2010.

URL, Tüketim Çılgınlığı, <http://www.tudef.org.tr/index.php?aid=125>. 08.12.2010.

URL, World Hunger and Poverty Facts and Statistics 2010. <http://.worldhunger.org/article/Learn/world%20hunger%20facts%20202002.htm>.23.12.2010.